

Хамрай Олексій Олександрович,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1343-5460>,

доктор філологічних наук, старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник,

відділ Близького і Середнього Сходу,

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського,

Національна академія наук України,

Київ, Україна

e-mail: akhamray@yahoo.com

Доцільність використання УДК у класифікації єврейських мов

Автор пропонує вважати єврейськими насамперед ті мови, які орієнтовані на використання на письмі гебрейської графіки, і розглядає можливості використання принципів Універсальної десятикової класифікації (УДК) у їх класифікації. Це дозволяє застосувати вже наявну міжнародну універсальну систему класифікації без необхідності вирішувати дискусійні питання мовознавства задля класифікації та систематизації текстів, а також мов, якими вони написані.

Ключові слова: єврейські мови, змішані мови, контактні мови, піджини, універсальна десятикова класифікація.

Від найдавніших часів, окрім івриту, юдейські тексти записували мовами, що були типологічно близькими до нього (такими як, наприклад: біблійна арамейська, арамейська періоду вавилонського вигнання тощо), так і тими, що належали до різних мовних сімей і груп. Серед них можна назвати інші семітські, (наприклад, юдейську арабську з її різновидами), а згодом і численні мови, що належали до інших мовних типів.

У представлений доповіді нас цікавитимуть, насамперед, мови, що послуговуються на письмі івритською (гебрейською) графікою. На нашу думку, ті мовні різновиди, що використовували та продовжують нині використовувати івритську графіку, варто називати юдейськими, що підкреслює зв'язок з юдейською традицією, тоді як інші здебільшого розмовні різновиди, що нею не користуються, варто називати єврейськими.

Одна з центральних ідей цього дослідження, як можна зрозуміти з назви пропонованої доповіді, полягає у можливості використання засадничих принципів Універсальної десятикової класифікації (УДК) у класифікації єврейських мов. Доцільність цього підходу обумовлена тим, що він дозволяє використати вже наявну універсальну міжнародну систему класифікації мов без необхідності прив'язки мовних типів до специфічних особливостей конкретних мов і уникнути пошуку відповідей на дискусійні питання мовознавства задля класифікації та систематизації текстів, а також мов, якими вони написані.

У цьому контексті варто звернути увагу на доцільність розрізнення таких понять, як «юдейська мова», орієнтоване на конфесійну складову цього терміна, та «єврейська мова» – що характеризує його етноспецифічну складову.

Ми не маємо на меті визначити, які саме мови можна назвати єврейськими мовами, діалектами й говірками, або навіть перелічити усі єврейські мови, – окремим з них присвячені численні дослідження, а про деякі з них дослідники лише побіжно згадують в нечисленних публікаціях. Мета пропонованої доповіді насамперед полягає у класифікації згаданих мов на основі визначення їхнього місця й ролі у житті юдейських громад. Для цього варто розглянути функції, які вони при цьому виконували.

Так, іврит і юдейська арамейська – це мови, засвідчені у численних письмових джерелах і є, вочевидь, найдавнішими єврейськими юдейськими мовами – у контексті нашої доповіді для подальшої деталізації досить звернутися до відповідних таблиць УДК.

Інший важливий масив письмових юдейських текстів складають твори такою мовою, як їдиш. Існують декілька гіпотез щодо походження цієї мови. Згідно з однією з них першими євреями, що почали розмовляти їдишем, були арамеємовні юдеї, які іммігрували з Близького Сходу приблизно тисячу років тому до земель, де місцеві мешканці розмовляли близькоспорідненими германськими діалектами, тому євреї швидко перейшли на тогочасну базову германську (середньовічну верхньонімецьку).

Лексичний склад їдишу зберігає значну кількість слів з гебрейської, арамейської, слов'янських і навіть романських мов поряд з численними запозиченнями з інших мов, що ними розмовляло населення суміжних територій. В середині їдишу дослідники розрізняють певні різновиди: сучасні стандартний та «хасидський» їдиш, їдиш ультраортодоксів в Ізраїлі й США, західний та «суто германський» їдиш, а також східноєвропейський їдиш, який теж має свої діалекти варіанти діалектів.

Але вище згаданими мовами, зрозуміло, не вичерпується простір наявних варіантів. Тут варто назвати таку мову, як ладино, яка належить до іберо-романської підгрупи романських мов, і є, фактично, продовженням раннього єврейського кастильського діалекту, що увібрав у себе риси решти єврейських іберо-романських діалектів і говірок. Так, єврейські каталонська та португальська отримали подальший розвиток у сефардських громадах Нідерландів, Північної Німеччині та Латинської Америки, і є мовами, близькими до юдейської іспанської.

Деякі мови, такі як юдейські італійська, французька, мальтійська та грецька мають відносно невелику кількість засвідченого письмового матеріалу.

Однак більшість єврейських мов мають вигляд вернакулярних мов або говірок. До зазначеної категорії варто долучити такі мови, як єврейські амхарська, англійська разом із її американськими варіантами, вірменська, китайська, російська, угорська, шведська, сирійська, а також латиноамериканська єврейська іспанська, гебраїзоване мовлення ізраїльських євреїв ефіопського походження, а

також мовлення російськомовного та франкофонного населення сучасного Ізраїлю, як і донедавна юдейська арабська у Святій землі та Лівані тощо.

Окрім цього, вернакулярними варто вважати такі варіанти, як єврейські урду і таджицька (мова бухарських євреїв), польська та чеська, а також єврейська малайська.

До мов, засвідчених здебільшого в усній формі, належать також юдейська перська, єврейські маратхі, грузинська, малайлам, низка тюркських єврейських мов, єврейська берберська а також джагурі / татська / мова горських євреїв.

Серед єврейських є змішані мови, близькі до креольських, наприклад, єврейська папіаменто (папіаменту) а також мови, яким притаманні значно більше рис піджинів, аніж креольських, наприклад, єврейська фанагало.

Відтак з метою класифікації, як ми вважаємо, єврейські мови варто об'єднати у такі групи:

- юдейськими і водночас єврейськими мовами сакральних текстів насамперед є іврит та юдейська арамейська;

- іншими юдейськими мовами є мови, що, не маючи безпосереднього зв'язку із сакральною сферою, відігравали й продовжують відігравати важливу роль у духовному житті юдейських громад;

- решту доречніше називати єврейськими мовами й вернакулярними говірками без конкретизації точного значення наведених понять;

Висновок полягає у тому, що застосування засадничих принципів УДК дозволяє використати існуючу універсальну міжнародну систему класифікації, а відтак уникнути необхідності прив'язки мовних типів до специфічних особливостей єврейських мов та пошуку відповідей на дискусійні питання мовознавства задля класифікації та систематизації текстів, а також мов, якими вони написані.

Oleksiy Khamray,

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1343-5460>,
Doctor of Philology, Senior Research Associate,
Leading Research Associate,
Near and Middle East Department,
A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: akhamray@yahoo.com

The appropriateness of using the UDC in the classification of Jewish languages

The author proposes defining "Jewish languages" primarily as those which are oriented at the use of Hebrew script in writing and considers the feasibility of applying the fundamental principles of the Universal Decimal Classification (UDC) to their classification. It enables applying the existing universal international classification system, thereby avoiding the need to resolve contentious linguistic issues for the purpose of classifying and systematizing texts and the languages in which they are written.

Keywords: Jewish languages, mixed languages, contact languages, pidgins, Universal Decimal Classification.